

Małe miasta w okresie transformacji na przykładzie Świątnik Górnych i Skały w powiecie krakowskim

Wstęp

Sieć miejską powiatu krakowskiego cechuje duża liczba miast małych, takich jak będące przedmiotem opracowania Świątniki Górne oraz Skała.

Skała i Świątniki wydają się nieporównywalne: Skała to stary, o blisko 800-letniej miejskiej historii, lokalny ośrodek usługowy. Natomiast mieszkańcy Świątnik Górnych tradycyjnie utrzymywali się z zajęć pozarolniczych: głównie rzemiosła ślusarskiego; a ich miasto jest młode, w dodatku jeszcze w latach siedemdziesiątych Świątniki były często postrzegane jako mniej znacząca miejscowość niż znajdująca się przy międzynarodowej trasie E77 gminna wieś Mogilany.

Mimo to autorzy sądzą, że porównanie tych ośrodków może być interesujące. Głównym celem podjętych przez nich badań było przedstawienie funkcjonowania małych miast w warunkach transformacji ustrojowej. Badaniami stref podmiejskich i leżących w ich obrębie małych miast zajmowało się wielu autorów. Z najnowszych prac tego rodzaju należy wymienić studia porównawcze stref podmiejskich Krakowa, Łodzi i Warszawy J. Jakóbczyk-Gryszkiewicz (1998), oraz badania nad przemianami społeczno-ekonomicznymi małych miast w regionie krakowskim A. Kwiatek-Sołtys (2000). Publikacje dotyczące dojazdów do pracy (np.: Gawryszewski 1974; Zborowski 1998) omawiają zaś ich zasięgi i natężenie.

Oprócz danych statystycznych, w artykule wykorzystano wyniki ankiety przeprowadzonej w obu miastach w czerwcu 2000 roku¹. W Skale uzyskano 213 odpowiedzi, a w Świątnikach – 225. Tabela 1. prezentuje struktury wieku, płci i wykształcenia respondentów.

¹ *Badania ankietowe zostały przeprowadzone przez grupę studentów Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, którym autorzy artykułu pragną w tym miejscu podziękować.*

Zarys historii

Skala jest miastem starym. Lokował ją książę Bolesław Wstydlivy w roku 1267, jako część uposażenia klasztoru klarysek, których własnością pozostawała aż do XIX wieku (Lijewski, Kwiatek 1998). Przez stulecia była lokalnym ośrodkiem usługowym położonym na skraju rolniczej Wyżyny Miechowskiej.

Świątyniki Górne były wymienione w roku 1470 jako osada służebna Katedry Wawelskiej (Lijewski, Kwiatek 1998). W odróżnieniu jednak od Skąły prawa miejskie otrzymały dopiero w 1997 roku. Osada leżąca na skraju Pogórza Karpackiego miała również stare, pochodzące z XVI w., tradycje rzemieślnicze. Nie spełniała jednakże, aż do XX wieku, funkcji lokalnego ośrodka usługowego.

Najistotniejsze różnice w historii obydwu miejscowości zaistniały dopiero w okresie rozbiorów. W wyniku I rozbioru w 1772 roku Świątyniki weszły w skład monarchii austriackiej. Austriacy zajęli też wówczas Skalę, lecz po roku 1815 znalazła się ona w Królestwie Polskim, co oznaczało odcięcie granicą od Krakowa i vegetację gospodarczą – czego dowodem było odebranie jej po roku 1869 praw miejskich (odzyskanych dopiero w roku 1987). W tym czasie w Świątynikach Górnych rozwinęło się rzemiosło ślusarskie. W roku 1889 powstała Spółka Ślusarska, jedna z pierwszych na

ziemiach polskich spółdzielni rzemieślniczych (Kwaśniewicz 1970, za Krawczyk 1998). Pod koniec XIX wieku obydwie miejscowości liczyły po około 2 tys. mieszkańców (*Miasta ... 1965; Krawczyk 1998*).

W II Rzeczypospolitej, znajdującą się w województwie kieleckim Skala, była siedzibą Sądu Grodzkiego; posiadała m.in. szpital, 2 szkoły, Towarzystwo Kredytowe (Ziarkowski 1999). Jednakże niewielka skala rozwoju gospodarczego uniemożliwiła odzyskanie praw miejskich. Rozwijające się Świątyniki zostały w 1933 roku siedzibą gminy zbiorowej, składającej się z 17 wsi, która weszła w skład powiatu krakowskiego. Oznaczało to potwierdzenie statusu tej miejscowości jako lokalnego ośrodka usługowego.

Skala została poważnie zniszczona w czasie II wojny światowej. W okresie PRL nastąpiła odbudowa miasteczka, przeprowadzono elektryfikację, wybudowano wodociąg i

Tabela 1. Struktura wieku, płci i wykształcenia respondentów w badanych miastach

Wyszczególnienie		Miasto	Skala	Świątyniki Górne
		(w %)		
Wiek (w latach)	15 – 19	15,2	13,2	6,2
	20 – 24	11,8	11,8	7,6
	25 – 29	5,7	5,7	3,6
	30 – 39	14,6	14,6	14,7
	40 – 49	21,2	21,2	24,0
	50 – 59	14,6	14,6	7,6
	60 – 65	6,6	6,6	12,9
	66 i więcej	12,3	12,3	23,6
Płeć	kobiety	59,4	59,4	60,4
	mężczyźni	40,6	40,6	39,6
Wykształcenie	niepełne podstawowe	3,8	3,8	5,3
	podstawowe	17,9	17,9	20,9
	zawodowe	25,0	25,0	29,3
	średnie	36,8	36,8	33,8
	policealne	6,1	6,1	-
	wyższe	10,4	10,4	10,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet

kanalizację. Wraz z całym powiatem olkuskim Skała została włączona do woj. krakowskiego. W roku 1957 powstała Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska (Ziarkowski 1999). Rozwój ten doprowadził później do odzyskania praw miejskich, niemniej Skała nadal pozostała małym miasteczkiem o charakterze rolniczo – usługowym. W tym okresie Świątniki Górne rozwinęły się jako ośrodek rzemieślniczy – posiadający dwa średniej wielkości zakłady metalowe. Uruchomienie regularnej komunikacji autobusowej, łączącej obydwie te miasta z Krakowem, umożliwiło rozwój dojazdów do pracy (szczególnie do Krakowa).

Zmiany społeczno-gospodarcze, zachodzące w Polsce po 1989 roku, sprawiły iż szybciej zaczęła się rozwijać funkcja usługowa obydwu miast. W roku 1997 prawa miejskie uzyskały Świątniki – warto zauważyć, że nastąpiło to na skutek konsekwentnych działań stosunkowo niewielkiej grupy lokalnych „liderów”. Niemniej w obydwu miastach wiele osób straciło pracę, zmalały także dojazdy do pracy. Od 1 I 1999 roku oba miasta wchodzą w skład powiatu krakowskiego.

Zagadnienia ludnościowe

Analizowane miasta należą do najmniejszych miast województwa. W 1998 r. w Skale zamieszkiwało 3646 osób, a w Świątnikach Górnych 2050. W ostatnich latach stan ludności w obu miastach był stabilny z tendencją do niewielkiego wzrostu (tab.2). Przy analizie dynamiki ludnościowej omawianych miast uwzględniono ruch naturalny ludności oraz migracje ludności (tab.3). Zarówno w Skale, jak i w Świątnikach Górnych stwierdzono zmniejszenie się liczby urodzeń przy jednoczesnym utrzymywaniu się liczby zgonów. Przyczyną spadku urodzeń była niższa liczba zawieranych małżeństw, która w przypadku Skały wyraźnie zmalała, zaś w Świątnikach Górnych stagnowała. W rezultacie w Skale notuje się ubytek naturalny (tab.3). Natomiast wysoki jeszcze wskaźnik urodzeń w Świątnikach Górnych przyczynił się do dużego przyrostu naturalnego, utrzymującego się powyżej średnich wartości dla województwa małopolskiego.

Tabela 2. Ludność Skały i Świątnik Górnych według wieku na tle województwa małopolskiego w 1997 i 1998 roku

Wyszczególnienie	Lata	Ludność ogółem	W wieku		
			przedprodukcyjnym	produkcyjnym	poprodukcyjnym
			(w %)		
Skała	1997	3633	27,1	55,9	16,8
	1998	3646	26,4	56,5	16,8
Świątniki Górne	1997	2036	30,1	56,7	13,1
	1998	2050	29,1	57,5	13,6
woj. małopolskie	1997	3206600	27,1	58,5	14,2
	1998	3215900	26,5	59,0	14,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Bank Danych Lokalnych 2000, Województwo małopolskie w 1998 roku (1999)*

Tabela 3. Wybrane wskaźniki demograficzne

Wyszczególnienie		Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony ogółem	Przyrost naturalny	Migracje			
						napływ	odpływ	saldo	
								na 1000 ludności	
		na 1000 ludności				w osobach			
Skała	1997	4,6	11,0	10,1	0,9	50	24	26	7,1
	1998	4,9	6,8	10,1	-3,3	37	18	19	5,3
Świątniki	1997	4,2	12,2	6,3	5,9	9	7	2	1,0
	1998	4,8	11,2	6,8	4,4	18	17	1	0,5
woj. małopolskie	1997	5,5	11,3	8,9	2,4
	1998	5,0	9,7	7,5	2,2

Źródło: Bank Danych Lokalnych 2000; Miasta w liczbach 1999; Podział terytorialny i ludność w województwie małopolskim w 1998 roku, 1999

Saldo migracji było dodatnie – lecz stosunkowo niskie, dla obu miast. Opisywane tendencje są wyrazem przemian w życiu społecznym i ekonomicznym polskiego społeczeństwa, szczególnie odczuwalnych przez młode pokolenie i związanych z nimi zmiany modelu rodziny.

Aktywność społeczna i gospodarcza zazwyczaj koresponduje ściśle z migracjami ludności, które z kolei istotnie wpływają na stan i struktury ludności. Porównując ze sobą obydwie miejscowości pod względem kierunków migracji, zauważyć można istotne różnice. Napływ ludności do Skały jest zdecydowanie wyższy z miast niż ze wsi. W przypadku Świątnik Górnych dominującym kierunkiem migracji jest napływ ludności ze wsi. Odpływ z obydwu miejscowości kieruje się zaś głównie do miast, zapewne przede wszystkim do Krakowa.

Z przytoczonych danych wynika, że w najbliższej przyszłości nastąpi wzrost liczby ludności Skały dzięki wzrostowi dodatniego salda migracji. Saldo to kształtowane będzie przez rozwijający się rynek pracy aglomeracji krakowskiej (migracje zarobkowe, osiedlanie się w pobliżu miejsca pracy) oraz przez napływ do miasta ludności z dużych miast Górnośląskich i Krakowa ze względu na dobre warunki mieszkaniowe i malowniczy krajobraz. (Ziarkowski 1999). Wzrost liczby ludności nastąpi prawdopodobnie też w Świątnikach Górnych.

Migracje okresowe

Analizę dotyczącą migracji okresowych² oparto na wynikach wcześniej wspomnianej ankiety. Zawarto w niej m. in. pytanie dotyczące kierunków i celów podróży (poza granicę swojej miejscowości) odbytych przez respondentów w ciągu siedmiu dni poprzedzających ankietowanie.

² W niniejszym artykule autorzy używają zamiennie słów „migracje okresowe” i „podróż”.

W Świątnikach Górnych 64% respondentów podało, że w ciągu ostatniego tygodnia wyjeżdżało poza granice swojej miejscowości. Częstotliwość tych migracji wahadłowych była wyraźnie skorelowana z wiekiem respondentów: im młodsi, tym bardziej byli mobilni. Nieco rzadziej opuszczali swoje miejsce zamieszkania mieszkańcy Skały: 55% respondentów dało pozytywną odpowiedź, ponadto korelacja częstości podróży z wiekiem migrantów była mniej wyraźna. Równie istotna była zależność pomiędzy posiadaniem samochodu a podróżowaniem: wyjeżdżało około 75% posiadaczy samochodu i około połowy osób nie zmotoryzowanych. Oprócz młodego wieku i posiadania samochodu migracjom wahadłowym sprzyjają także wysokie dochody i wykształcenie.

Z analizy odpowiedzi (tab.4) wynika, że w obu miastach do pracy dojeżdżało prawie tyle samo respondentów³ (po ok. 25%). Dojazdy wahadłowe obejmują przede wszystkim mężczyzn, w wieku powyżej 30 lat, z wyższym wykształceniem. Niemniej, szczegółowa analiza wykazuje pewne zróżnicowanie wśród dojeżdżających w obydwu miastach. Ze Skały dojeżdżało proporcjonalnie więcej mężczyzn, oraz byli wśród nich respondenci z niższym wykształceniem. W Świątnikach Górnych udziały dojeżdżających są wyraźnie skorelowane z dochodami (więcej wyjeżdża bogatych), podczas gdy takiego związku brak w Skale. Zaskakuje dość duży udział migrujących świątniczian starszych w wieku 50-59 lat, tym bardziej, że są to głównie kobiety. Zróżnicowanie w dojazdach do pracy wynika przede wszystkim z różnicy na lokalnych rynkach pracy. Skała oferowała więcej miejsc pracy w usługach, zaś w Świątnikach dominowało nadal rzemiosło ślusarskie.

Zborowski (1998) badając dojazdy do pracy, m.in. do Krakowa, stwierdził, że w latach 90. nastąpił spadek natężenia dojazdów szczególnie w gminach graniczą-

Tabela 4. Dojazdy do pracy badanych mieszkańców Skały i Świątnik Górnych

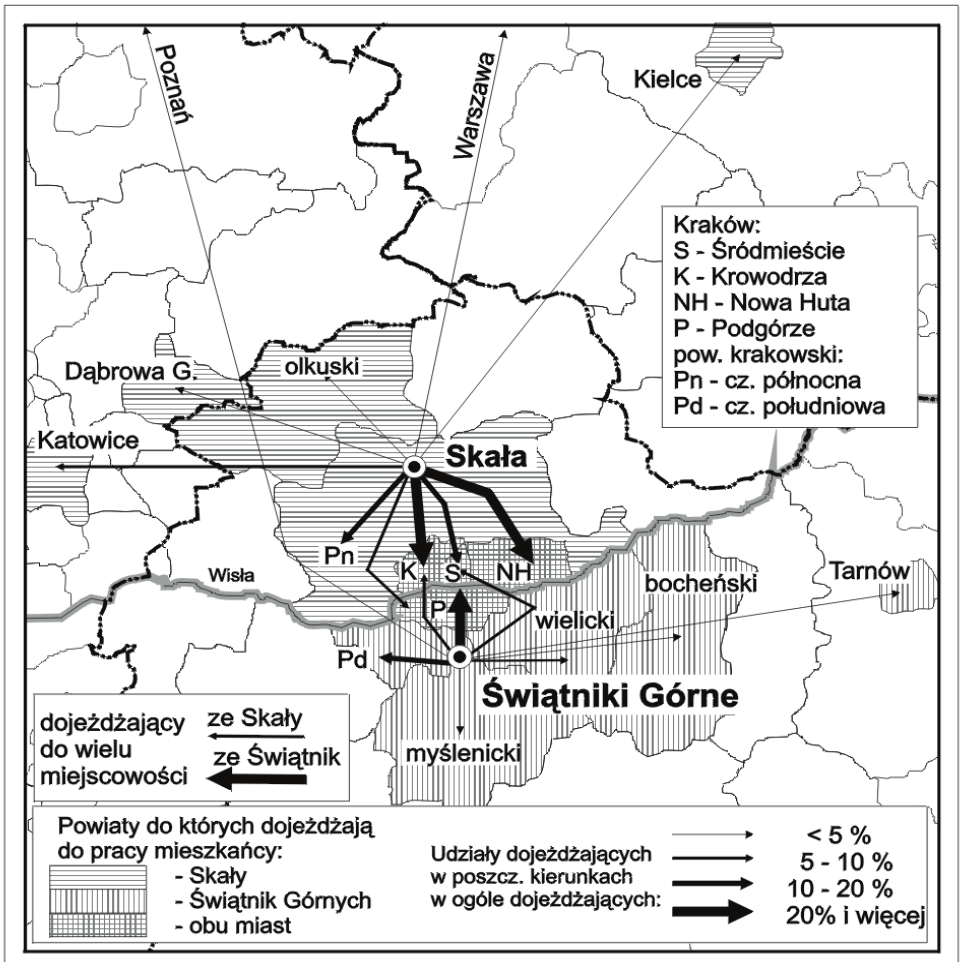
Dojeżdżający do pracy	Skała	Świątniki Górne
	(w %)	
Ogółem	22	24
w tym :		
wg płci :		
kobiety	14	19
mężczyźni	33	29
wg wieku (w latach):		
<30	12	16
30-39	3	36
40-49	31	17
50-59	19	41
>59	20	17
wg wykształcenia :		
podstawowe	11	7
zawodowe	21	25
średnie i policealne	23	16
wyższe	32	53
wg dochodów na członka rodziny (w zł) :		
<500	11	10
500-1000	40	23
1000-2000	22	38
>2000	-	56

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet

³ W przypadku dojazdów do pracy analizę przeprowadzono na grupie respondentów w wieku produkcyjnym.

cych z tym ośrodkiem centralnym, co można wiązać z przemianami funkcjonalnymi, zachodzącymi w strefie podmiejskiej i wzrostem znaczenia lokalnych rynków pracy w miastach położonych w strefie dojazdów.

Jeśli chodzi o kierunki dojazdów do pracy (ryc.1), głównym ich celem pozostawał Kraków (66% odpowiedzi ze Skąły i 46% – ze Świątnik Górnych). Można zauważyć przy tym wpływ Wisły jako bariery dla dojazdów związany z trudnościami przeprawy przez tą rzekę. Poza Krakowem mieszkańcy Świątnik dojeżdżali głównie do obszarów położonych na prawym brzegu Wisły, a mieszkańcy Skąły – do obszarów lewobrzeżnych. Należy też stwierdzić, że mieszkańcy Świątnik Górnych pracowali przede wszystkim w

Rycina 1. Kierunki dojazdów do pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety

miejsowościach położonych na terenie byłego zaboru austriackiego, zaś ci ze Skały na teren dawnego zaboru rosyjskiego (z wyjątkiem oczywiście dojeżdżających do Krakowa). Świadczy to również o stabilności podziałów wynikających z historii tego regionu.

Około 1/3 respondentów poniżej 25 roku życia w Skale i niemal połowa w Świątnikach dojeżdżała do szkół, przede wszystkim do Krakowa. Jedynie w Świątnikach Górnych kilka osób uczyło się w Myślenicach, a w Skale jedna (w wieku powyżej 40 lat) w Cieszynie.

W celach administracyjnych (załatwianie spraw w urzędach itp.) wyjeżdżało 8% respondentów ze Skały i 12% ze Świątnik Górnych, a głównym celem tych podróży był również Kraków. Pojedyncze osoby jeździły w tym celu do Rzeszowa i Myślenic (ze Świątnik Górnych), a nawet do Kielc i Częstochowy (ze Skały).

Wyjazdy na zakupy zgłosiło 24% ankietowanych osób w Świątnikach Górnych. Kierowały się one przede wszystkim do Krakowa (70% – z tego prawie 1/4 do supermarketów, głównie do „Centrum-Zakopianka”). Spora grupa respondentów (23%) podróżowała w tym celu do Myślenic, a pojedyncze osoby do pobliskich miejscowości (Skawina, Mogilany) oraz innych, sporadycznie wymienionych dużych miast (np. Warszawa). W Skale jedynie 15% respondentów wybrało się na zakupy poza granice swojej miejscowości. Aż 94% spośród nich podróżowało w tym celu do Krakowa (w tym ponad 1/3 do supermarketów – głównie tych położonych na północy Krakowa).

Bardzo rozproszone były kierunki podróży ankietowanych osób w celach towarzyskich. Podróże takie odbyło 21% świątnicznian i 15% skalan. Respondenci ze Świątnik Górnych odwiedzali głównie (48%) miasta i wsie powiatów: krakowskiego (ale tylko w jednym przypadku na północ od Wisły), myślenickiego i wielickiego. Drugim celem tych wyjazdów był Kraków – 35% wskazań. Wśród wyjazdów tego samego rodzaju mieszkańców Skały dominował Kraków (56%), miejscowości powiatu krakowski (na

Tabela 5. Środki transportu używane w trakcie podróży (migracji okresowych)

Cele podróży	Miasto	Samochód	Mikrobus	Autobus	Inne
	(w %)				
do pracy	Skała	61 %	26 %	3 %	10 %
	Świątniki Górne	71 %	17 %	9 %	3 %
do nauki	Skała	20 %	68 %	10 %	2 %
	Świątniki Górne	18 %	41 %	41 %	-
w celach administracyjnych	Skała	64 %	31 %	6 %	-
	Świątniki Górne	52 %	44 %	4 %	-
na zakupy	Skała	42 %	47 %	10 %	1 %
	Świątniki Górne	73 %	10 %	15 %	2 %
w celach towarzyskich	Skała	60 %	24 %	8 %	8 %
	Świątniki Górne	77 %	10 %	10 %	2 %

inne = podróże z przesiadką, rowerem

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet

północ od Wisły) i olkuski były na drugim miejscu (28%). Tak więc w obu przypadkach głównymi celami wyjazdów towarzyskich były najbliższe okolice badanych miast oraz Kraków.

Interesujące jest również zestawienie używanych w trakcie tych podróży środków transportu (tab.5). Podstawowym środkiem dojazdów był samochód (ponad połowa wskazań przy podróżach do pracy, w celach administracyjnych, towarzyskich oraz handlowych ze Świątnik). Transportem publicznym dojeżdżano tylko do szkół, a w Skale zanotowano także niskie udziały podróży samochodem na zakupy. Wśród pasażerów transportu zbiorowego ze Skały największą popularnością (75%-89%) cieszyła się komunikacja mikrobusowa. W Świątnikach częściej wybierali mikrobus dojeżdżający do pracy (65%) i w celach administracyjnych (91%), z kolei podróżujący w celach handlowych – autobus (60%). Różnica ta wynika z odmiennych modeli transportu zbiorowego w badanych miastach. W Skale, wobec braku zainteresowania gminy transportem zbiorowym, dominuje komunikacja mikrobusowa. Komunikacja autobusowa PKS ogranicza się do 21 przelotowych kursów (z Olkusza, Wolbromia oraz okolicznych miejscowości do Krakowa), 9 na linii Olkusz-Ojciec-Kraków oraz kilku kursów do Olkusza. Do Świątnik zaś obok komunikacji mikrobusowej docierają linie autobusowe MPK S.A. Kraków (215, 225 i 285 – 39 kursów) oraz prywatne firmy FB (podobna liczba kursów); funkcjonuje także linia PKS Myślenice-Świątniki (6 kursów). Warto jednakże zauważyć, iż dobra organizacja komunikacji autobusowej przyczynia się jedynie do zmian w strukturze przejazdów w obrębie transportu publicznego: z komunikacji autobusowej korzystają osoby podróżujące poza godzinami szczytu oraz zyskujący na systemie taryfowym (np. uczniowie i studenci). Natomiast nie powoduje to istotnego zmniejszenia podróży odbywanych samochodem osobowym.

Preferencje emigracyjne

Gotowość do emigracji z obydwu miast oszacowano także na podstawie wspomnianej wcześniej ankiety. Dla celów niniejszego artykułu wykorzystano pytanie dotyczące teoretycznej zmiany miejsca zamieszkania. Na podstawie przeprowadzonego badania stwierdzić należy, iż mieszkańcy obydwu miejscowości w większości nie deklarują chęci opuszczenia swojego miejsca zamieszkania. Odpowiedź taką dało około 60% respondentów każdej miejscowości.

Wśród sprecyzowanych odpowiedzi o kierunek emigracji na pierwszym miejscu mieszkańcy Skały wymienili duże miasto 19% (w tym Kraków 10%). Taką odpowiedź podały głównie osoby młode (do 30. roku życia) o wykształceniu średnim i policealnym. Ponadto atrakcyjnymi regionami Polski były obszary górskie, czy położone nad morzem 6%, które wybrałyby osoby w wieku 20-40 lat o przewadze osób z wykształceniem wyższym. Wśród innych odpowiedzi pojawiła się kategoria: niewielka miejscowość, czy wyjazd za granicę którą wymieniło po 4% respondentów w wieku 15-39 lat z wykształceniem średnim.

Mieszkańcy Świątnik Górnych przedstawili podobną liczbę kierunków potencjalnej emigracji z własnego miasta. Chętnie wyjechali by oni również do Krakowa (11%), szczególnie osoby w wieku do 30 lat, oraz co ciekawe, osoby starsze (50-59 lat). W góry lub nad morze przeniosło by się 9% respondentów z przedziału wiekowego 25-29 lat o różnym poziomie wykształcenia. Jako atrakcyjny kierunek wymienili „najbliższą okolicę” 6% ludzie młodzi, którzy nie ukończyli 25 roku życia. W uzyskanych odpowiedziach nie stwierdzono związku między kierunkiem ewentualnego wyjazdu, a wykształceniem wśród mieszkańców Świątnik Górnych.

Gospodarka

W Skale było zarejestrowanych w systemie REGON w 1998 roku aż 344 firmy, tzn. ok. 9 na 100 mieszkańców (tab.6). W Świątnikach Górnych w tym samym czasie działalność prowadziło 308 podmiotów tj. 15 na 100 mieszkańców. W Skale dominowały firmy należące do sekcji EKD handel i naprawy, a w Świątnikach Górnych – do przemysłu. Warto także zauważyć znaczną dynamikę rozwoju w Świątnikach (tab.7). W strukturze zatrudnienia (ryc.2) w Skale dominowali zatrudnieni w usługach, zwłaszcza w usługach nierynkowych. W Świątnikach większość osób pracowała w produkcyjnych działach gospodarki.

W obydwu miastach funkcjonują sieci wodociągowe, kanalizacyjne, gazowe i telefoniczne. W latach 90. w zakresie zagospodarowania tych miast zaszły istotne, pozytywne zmiany. Według Kwiatek-Sołtys (2000) w Skale zanotowano istotną w latach 1988-97 poprawę infrastruktury technicznej (m.in. wybudowano kanalizację). Wynikało to m.in. ze słabego poziomu rozwoju infrastruktury w latach osiemdziesiątych. W Świątnikach Górnych zmiany w rozwoju infrastruktury miasta były związane z otrzymaniem praw miejskich i największe ich natężenie wystąpiło w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych.

Tabela 6. Podmioty gospodarki narodowej w 1998 roku

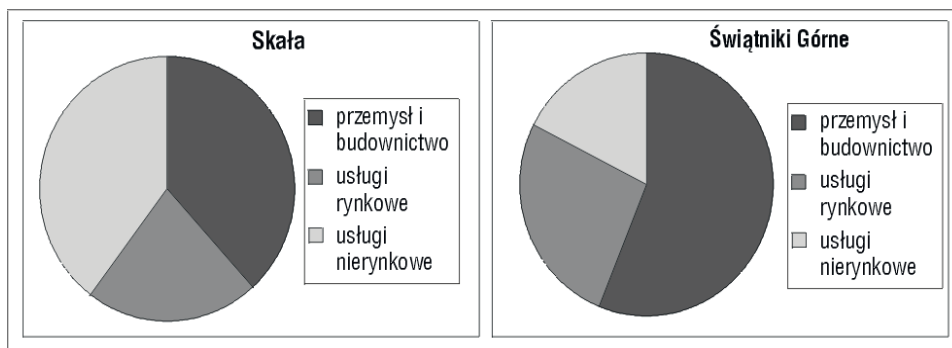
Wyszczególnienie	Liczba firm / na 100 mieszkańców	W tym:					
		sektor publiczny	sektor prywatny	przemysł	budownictwo	handel i naprawy	transport, składowanie i łączność
		(w %)					
sekcje EKD				C, D, E	F	G	I
Skala	9,4	1	99	14	12	41	12
Świątniki	15,0	2	98	54	8	26	2
pow. krakowski	6,4	2	98	18	14	36	10
woj. małopolskie	7,1	2	98	14	12	35	9

Tabela 7. Wybrane wskaźniki ekonomiczne dotyczące Skały i Świątnik Górnych

Wyszczególnienie		Abonenci telefon. TP S.A./ 1000 mieszk.	Wodociągi i kanalizacja (razem) /100 ha pow.	Sieć gazowa /100 ha	Sklepy/ 1000 mieszk.	Jednostki zarejestrow. w systemie REGON/ 1000 mieszk.	Dochody budżetów gmin ogółem (w zł)	Nadwyżka budżetowa (w zł)
Skała	1995	140	8,52	4,48	12,5	58	4413310	149788
	1996	155	8,52	4,48	15,9	83	5574072	-263986
	1997	204	8,62	6,73	16,5	91	8724833	-302604
	1998	233	9,02	6,90	18,4	94	8500341	-94834
Dynamika 1998-97		114%	105%	103%	111%	104%	97%	31%
Dynamika 1998-95		166%	106%	154%	147%	163%	193%	-63%
Świątniki Górne	1997	200	3,56	5,43	7,9	79	8273098	260579
	1998	205	4,01	5,43	16,1	150	8236181	371717
Dynamika 1998 - 97		103%	113%	100%	205%	190%	100%	143%

Źródło: Bank Danych Lokalnych 2000; Województwo małopolskie w liczbach 1999

Skała, jak już wcześniej wspomniano, jest lokalnym ośrodkiem usługowym, a Świątniki Górne produkcyjnym. Wydaje się jednak, że o ile gospodarka Skały znajduje się w stagnacji, to Świątniki przeżywają okres niewielkiego rozwoju, przekształcając się jednocześnie z ośrodka o charakterze głównie produkcyjnym w ośrodek o funkcjach produkcyjno-usługowych, przy okazji dywersyfikując swój lokalny rynek pracy.

Rycina 2. Pracujący w gospodarce narodowej w 1998 roku

Źródło: Miasta w liczbach, 1999

Podsumowanie

Wydaje się, że pomiędzy oboma miastami widać istotne różnice wynikające z odrębnej historii, która miała wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy omawianych miast. Świątniki Górne są młodym miastem i w chwili obecnej nie osiągnęły jeszcze istotnej pozycji w sieci osadniczej powiatu krakowskiego. Swojego miejskiego statusu nie zawdzięczają funkcjom jakie pełniły (należy tu nadmienić iż właściwie dominuje tylko jedna przemyślowa), lecz aktywności władz lokalnych.

Pełniejszy rozwój i bardziej różnorodne funkcje Skały są następstwem pełnienia przez nią przez setki lat roli ośrodka lokalnego o charakterze usługowo-rolniczym. Jednakże w ciągu ostatnich lat nie nastąpił większy rozwój tego miasta, co po części może wynikać ze słabej aktywności społecznej, typowej dla miast byłego zaboru rosyjskiego. Z drugiej strony szereg podobieństw w rozwoju społeczno-gospodarczym obydwu miast (np. wielkość dojazdów do pracy, związki z Krakowem) oraz stosunkowo gwałtowny rozwój Świątnik Górnych – związany m.in. z uzyskaniem praw miejskich powodują, że pozycja tych ostatnich w sieci osadniczej powiatu krakowskiego zmieniła się i zbliżyła do miejsca zajmowanego przez Skałę. Podjęcie dalszych, konsekwentnych działań prowadzących do poprawienia warunków infrastruktury społecznej i technicznej może doprowadzić do wzmocnienia pozycji Świątnik Górnych w województwie i powiecie.

Warto jednak pamiętać, że wpływ bariery jaką stanowią Wisła i dawna granica zaborów, powoduje, iż obydwa te miasta nie będą w dającej się przewidzieć przyszłości bezpośrednimi konkurentami.

Brak bezpośrednich związków tych miast, wskazuje także na trudności, jakie musi przeżywać w swoim funkcjonowaniu powiat krakowski. Połączenie obszarów, które łączą jedynie związki z Krakowem (ale z różnymi dzielnicami), nie sprzyja wewnętrznej współpracy w powiecie i będzie zapewne utrudniać jego rozwój.

Literatura i źródła

Bank Danych Lokalnych 2000, GUS, Internet: www.stat.gov.pl.

Gawryszewski A., 1974, Związki przestrzenne między migracjami stałymi i dojazdami do pracy oraz czynniki przemieszczeń ludności, Prace Geogr. IGiPZ PAN, 109.

Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., 1998, Przeobrażenia stref podmiejskich dużych miast. Studium porównawcze strefy podmiejskiej Warszawy, Łodzi i Krakowa, Wyd. UŁ, Łódź.

Krawczyk. E., 1998, Powiązania komunikacyjne pomiędzy gminą Świątniki Górne a Krakowem w aspekcie rozwoju osadnictwa, praca magisterska wykonana pod kierunkiem Z. Górki w IG UJ, archiwum IG UJ, Kraków.

Kwiatek-Soltys A., 2000, Przemiany ekonomiczno-społeczne małych miast regionu krakowskiego w okresie transformacji gospodarczej, praca doktorska, archiwum Instytut Geografii Akademii Pedagogicznej, Kraków.

- Libura H., 1988, Badania wyobrażeń geograficznych na przykładzie mieszkańców Sanoka, Dokum. Geogr. IGiPZ PAN, 1.*
- Lijewski T., Kwiatek J., 1998, Leksykon miast polskich, Muza S.A., Warszawa.*
- Miasta polskie w Tysiącleciu 1965, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków.*
- Miasta w liczbach 1999, GUS, Warszawa.*
- Podział terytorialny i ludność w województwie małopolskim w 1998 roku, 1999, US, Kraków.*
- Województwo małopolskie w 1998 roku, 1999, US, Kraków.*
- Zborowski A., 1998, Zmiany strefy wpływów miasta centralnego na przykładzie dojazdów do pracy w procesie transformacji społeczno-gospodarczej w Polsce [w:] J. Kaczmarek (red.), X Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź.*
- Ziarkowski D., 1999, Funkcjonowanie małych ośrodków miejskich w aspekcie przemian ustrojowych na przykładzie Skały, praca magisterska wykonana pod kierunkiem A. Zborowskiego w IG UJ, archiwum IG UJ, Kraków.*

Small towns in the period of transformation on the example of Świątyniki Górne and Skała in the Cracow poviat Summary

In the article, the authors compare two small towns in the Cracow poviat (Skała and Świątyniki Górne). The towns have a different history: Skała is an old, medieval local settlement, while Świątyniki Górne was given the status of a town only in the 20th century. The variance of the social activity also results from different national allocation during the period of Poland's partitions: Skała belonged to the Russian partition, while Świątyniki Górne – to the Austrian partition. In Skała, other than in Świątyniki Górne, a negative balance of demographic growth is observed, while the positive migration balance causes a slight population growth in both towns.

The analysis of the survey conducted allowed for describing the oscillatory migration and the migration preferences of the inhabitants of Skała and Świątyniki Górne. In both cases about 25% of respondents commute to work. They mainly use private cars, a minority uses public transport. As concerns the latter, in Skała the prevailing form of public transport are the mini-busses, while in Świątyniki Górne regular busses are the major form. Both towns feature similar migration preferences: first place occupied by Cracow, second – areas considered beautiful and clean, such as the sea, the mountains, etc.

Despite a number of differences, including historical ones, both towns are characterised by a number of similarities, and they both have a similar position in the settlement network of the Cracow poviat.

*Arkadiusz Kokoś, mgr
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
ul. Grodzka 64, 31-044 Kraków*

*Anna Warych-Juras, mgr
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
ul. Grodzka 64, 31-044 Kraków*

